

GUVERNATORUL SAMUEL VON BRUKENTHAL ȘI RĂSCOALA DIN 1784

Mihai SOFRONIE

Samuel von Brukenthal und der Aufstand aus dem Jahre 1784

Der Aufstand aus dem Jahre 1784 hatte einen sozialen und nationalen Character. Dieser fand zur Zeit als Samuel von Brukenthal das Amt des gouverneurs Siebenburgen inne hatte, statt. Nach der Niederlage des Aufstandes, hat Kaiser Ioseph II, im Jahre 1785 die Leibeigenschaft in Siebenburgen aufgehoben. der Adel hat deren Anerkennung abgelehnt und nach dem Jahre 1790 kam es zur Wiederherstellung der alten Sachlage.

După mai mulți ani petrecuți la Viena în funcții importante, ca președinte al Cancelariei Aulice a Transilvaniei și consilier intim al împărătesei, în 1774 Maria Tereza l-a numit pe Samuel von Brukenthal președinte al guvernului transilvan, cu misiunea de a urmări aplicarea sistemului fiscal, introducerea regulamentului urban, monitorizarea justiției, colaborarea eficientă cu organele militare și tratarea egală a națiunilor, iar peste trei ani, la 16 iunie 1777, în numele suveranei, generalul comandant baronul Preiss l-a instalat guvernator, devenind primul autohton, după cucerirea Transilvaniei de către Habsburgi, ocazie de a-i oferi alte recomandări: să nu se opună extinderii catolicismului, tratarea umană a iobagilor și începerea unei conșcripției militare, pe care a reușit să o amâne în scurt timp, întrucât cu perspicacitatea sa a intuit ce primejdioasă era pentru sistemul feudal.¹ După câțiva ani de la preluarea guvernării, Brukenthal se afla într-o situație extrem de dificilă, deoarece intenția sa de a se respecta constituția transilvană, cu particularitățile sale seculare, favorabilă nobilei, intra în contradicție cu politica reformistă a lui Iosif al II-lea, la care se adăugau nemulțumirile iobagilor, când aveau de desființarea iobăgiei în Boemia, Moravia, Silezia, Stiria, Carintia și Austria.²

Cea mai mare tensiune exista pe domeniul cameral al Zlatnei, unde iobagii statului, prin reglementarea din 1776, au fost supuși la obligații cu mult sporite, în comparație cu urbaniul din 1746, încât toate acestea trebuiau răscumpărate cu bani, taxele și dările au crescut cu două până la trei ori; apoi dijmele, „naturalele” pentru armată, tăierea și clădirea stânjienilor de lemne la distanțe mari, iarna – transportarea minereului și lemnului, căraușitul, limitarea defrișărilor și pășunatului, cositul fânului și altele, plus abuzurile funcționarilor și gornicilor, încât traiul devenise insuportabil.³

Când Brukenthal a devenit guvernator, starea conflictuală de pe domeniul cameral al Zlatnei între iobagii statului și autoritățile locale (provizoratul, Oficiul superior minier) se afla în fază incipientă, însă după scurt timp a luat proporții. După ce nu au găsit înțelegere pe plan local, s-au adresat guvernului, însă nici la Sibiu nu au primit satisfacție, iar la întoarcerea acasă au fost maltratați, persecutați, trimiși la închisoare și uneori plăteau cu viața⁴, întrucât iobagilor nu li se permitea să facă reclamații împotriva stăpânilor. În această situație s-au adresat Curții de la Viena, cu speranța că acolo vor găsi dreptatea, încrezători în generozitatea împăratului Iosif al II-lea. Brukenthal nu îndrăznea să se aventureze și aștepta sugestiile și hotărârile Curții, întrucât rezolvarea dezideratelor celor de la Zlatna ar fi avut urmări imprevizibile în comitate, așa era de înfricoșat de consecințe, evitând o confruntare cu nobilimea, care l-ar fi acuzat că a încălcat constituția.

În perioada 1779 – 1784 deputațiile de pe domeniul Zlatnei, conduse de Horia, s-au dus de patru ori la Viena. Ultima audiență a avut loc la 1 aprilie 1784, când împăratul Iosif al II-lea a aflat în mod direct de toate abuzurile săvârșite pe domeniul Zlatnei, însă concret nu se cunoaște nimic. După întrevvedere, la 13 aprilie, Cancelaria Aulică a recomandat guvernului să cerceteze plângerile iobagilor, iar până la decizia finală, petiționarii să nu fie persecutați.⁵

O mărturie ulterioară referitoare la audiența din 1 aprilie nu pare a fi verosimilă. Când Horia ar fi spus că ei vor să scape de iobăgie cu orice risc, împăratul ar fi răspuns: *Tut ihr das* (faceți voi

aceasta – t.a.), iar altă variantă probabilă *Warum tut ihr das?*- (de ce nu faceți voi aceasta?)⁶, sintagme ce cu greu pot fi atribuite împăratului reformist și cu concepții luministe. Cu ultima audiență la împărat și recomandarea guvernului unei delegații conduse de Cloșca ce-a fost în vară la Sibiu, de a se adresa de acum înainte cu plângeri la comitat, la comitele suprem din Galda, se încheia etapa memoriilor și plângerilor deputațiilor la autoritățile de la Sibiu și Viena.

Această situație extrem de grea s-ar fi putut rezolva prin intrarea unei părți a iobăgimii transilvănene în regimentele grănicerești, o inițiativă a armatei răstălmăcită de cei mai mulți. Acțiunea a început în iulie sub conducerea comisarului de război Ortmayer din Alba-Iulia, cu acordul comandantului general, baronul Preiss, însă fără aprobarea împăratului și înștiințarea guvernatorului. În decursul verii, primii au fost cei din Hăpria, iobagii din 81 de sate din comitatele: Alba, Zarand, Hunedoara, Cetatea de Baltă, Turda, prin urmare de pe o arie foarte întinsă, s-au înscris la Alba –Iulia, cu speranța că vor scăpa de iobăgie.⁷

La întoarcerea acasă, aceștia refuzau să mai îndeplinească sarcinile iobăgești, spre consternarea nobililor, însă în urma protestelor nobiliare, guvernatorul Brukenthal, prin decretul din 26 august 1785 a anulat conscripția, motivând că nu a fost înștiințat și s-a făcut fără aprobarea sa, spre nemulțumirea celor înscrși.⁸

Pentru restabilirea liniștii, guvernul a depus mari eforturi, ca prin măsuri pașnice să soluționeze starea conflictuală. A fost investit comisar gubernia, judele regesc din Târgu -Mureș, Halmágyi Istvan, în vederea luării măsurilor necesare pentru domolirea satelor. În octombrie 1784, Brukenthal l-a trimis în comitatul Hunedoara pe secretarul Ștefan Costa, de unde i s-a raportat că tensiunile s-au potolit.⁹

Pe considerentul că nu mai există pericol, la 26 octombrie guvernul a dat o patentă, ce nu a mai apucat să fie răspândită, prin care se făcea cunoscută reluarea conscripției în anumite locuri de lângă graniță, cu condiția prestării tuturor sarcinilor iobăgești până la hotărârea împăratului.¹⁰

După convocarea adunării de la Mesteacăn (Brad), în numele lui Horia de către Crișan, la 31 octombrie 1784 și incidentul violent de la Curechiu (2 noiembrie 1784) răscoala s-a dezlănțuit cu caracter social și național și s-a răspândit cu repeziciune în: Zarand, Hunedoara, domeniile Zlatna și Baia de Arieș, pe Mureș în sus și în jos. Despre răscoală au apărut știri în primul ziar din Transilvania, tipărit la Sibiu, cu relatări din Zarand, exodul nobilimii spre orașe, despre îngroparea lucrurilor de preț, apoi cum și-au revenit nobilii după prima spieretură.¹¹

Prima relatare despre izbucnirea răscoalei, Brukenthal a primit-o abia la 4 noiembrie printr-un curier extraordinar al comitatului Hunedoara. Numai de câțiva guvernatorul l-a înștiințat în scris, pe generalul Preiss, în vederea restabilirii ordinii. În acel moment baronul Preiss se afla într-o mare dilemă, pe de o parte, nu putea acționa fără aprobarea Consiliului de război din Viena, iar pe de altă parte dacă îndrăznește să treacă la represalii, se teme de reacția împăratului: „*dacă voi proceda cu severitate în contra răsculaților, împăratul mă inculpă că i-am împușcat supușii, dacă n-o fac se întâmplă un rău și mai mare și atunci tot eu sunt de vină.*”¹²

În ziua următoare, 5 noiembrie, guvernatorul insista din nou asupra intervenției militare, însă baronul Preiss, după ce a dat dispoziții armatei să se comporte pașnic, i-a răspuns lui Brukenthal : „*Armata singură nu este în stare să restabilească ordinea și cred că e de lipsă și concursul onorabilului guvern, anume să trimită câțiva comisari sau preoți abili , care să sfătuiască pe țărani să înceteze excesele...Guvernul va fi gata a dispune să li se facă dreptate și să li se dea ajutor.*”¹³

Astfel insistențele guvernatorului de a se trece la represalii, erau contracarate de opoziția pe față a generalului Preiss, care aștepta dispozițiile împăratului, iar până atunci nu se încumeta să acționeze. În aceeași zi, 6 noiembrie, Brukenthal raporta Cancelariei Aulice, dezlănțuirea răscoalei, iar la 8 noiembrie, informa pe împărat despre evenimentele violente, măsurile preventive și trimiterea de trupe în comitatele Zarand și Hunedoara.¹⁴

În acele momente dramatice, antipatia reciprocă dintre Brukenthal și Preiss a continuat, așa că în decurs de patru zile și după aceea, au comunicat numai prin scris, timp pentru extinderea răscoalei, la care a contribuit și pasivitatea armatei.¹⁵ Atitudinea generalului Preiss de a se acționa pașnic s-a transmis comandanților și chiar guvernatorului, însă atitudinea lor a contrariat nobilimea

și îndeosebi pe cea cu funcții în guvern, aceasta făcând presiuni pentru o reprimare neîntârziată, fără a se mai aștepta dispozițiile Vienei.¹⁶

Intrat în panică, guvernatorul propunea la 11 noiembrie aducerea de trupe din Ungaria, însă s-a opus din nou baronul Preiss, care demonstra că forțele militare din Transilvania erau suficiente și nu necesitau întăriri.¹⁷

Fără nici o împoternicire și din proprie inițiativă până la sosirea ordinului imperial, vicecolonelul Scultz, în ziua de 12 noiembrie a încheiat primul armistițiu la Tibru, cu Cloșca și Ioan Uibariu, reprezentantul lui Ioan, fiul lui Horea, iar printr-o altă împăciuire de la Sălciua, răscoala nu s-a mai extins Cluj și Turda.¹⁸

Spre deosebire de celelalte două, al treilea armistițiu de la Valea Bradului (Zarand) s-a încheiat la 16 noiembrie de către Ioan Piuariu – Molnar cu Crișan, cu acordul guvernului și al comisarului Mihai Brukenthal.¹⁹ Expectativa armatei, în prima parte a răscoalei, până la decizia Curții, s-a datorat nu numai disciplinei și generozității, ci mai mult a răzbunării comandanților militari față de nobili, care din motive economice se împotriveau recrutărilor. Chiar exista o sintagmă în Transilvania, după înființarea regimentelor grănicerești: *”decât iobag unguresc, de o mie de ori mai bine ostaș împărătesc.”*²⁰

Dacă în prima decadă a răscoalei, armata imperială nu s-a implicat și s-a limitat numai la pază, patrulare, armistiții, iar răsculații i-au respectat ca oșteni ai împăratului, în schimb guvernatorul a apelat la toate măsurile administrative, mai mult sau mai puțin eficiente, întrucât nu dispunea de forțe militare. Prin ordinul din 8 noiembrie, guvernul își propunea micșorarea nemulțumirilor, precum și luarea unor măsuri de siguranță, însă în acel moment iobagii nu se mai mulțumeau cu puțin, iar cele preconizate erau doar paleative, fiind imposibil de rezolvat criza: funcționarii superiori să nu mai părăsească posturile, funcționarii să nu mai perceapă bani, în mod ilegal, să se interzică vânzarea prafului de pușcă și a plumbului, să se adune armele de la suspecți și să fie depozitate într-un loc sigur, în comune, cei suspecți și fără pașaport să fie predați de paznici, în termen de trei zile, autorităților și altele.

Trei zile mai târziu, prin patentă din 11 noiembrie, tipărită în limba română, erau amenințați cu pedepse grele cei ce îndemneau la răscoale, se cerea ca supușii să nu mai pustiască reședințele nobililor iar celor care se întorceau acasă, li se promitea iertare: *„Cei ce umblați a răzvrăți și a tulbura liniștea de obște, sub grea pedeapsă vă poruncește ...iar de veți face aceasta și nu vă veți pleca acestei porunci, să știți cu adevărat aceasta, că voi ca niște răzvrățitori și rebeli și necredincioși a înaltei împărății să vă veți socoti și cu silnică și înarmată mână prin mulțimea cătanelor vă veți înfrâna”*.²¹

Concomitent cu acțiunile administrative de pacificare, Brukenthal a apelat și la autoritatea episcopului ortodox Ghedeon Nichitici, care mai liniștise satele după anularea conscripției. De data aceasta l-a însoțit pe comisarul Mihai Brukenthal, împoternicitul special al guvernatorului, pentru a-i potoli pe răsculați, întrucât episcopul se bucura de autoritate în rândurile țăranilor.²²

Despre răscoala din Transilvania s-a aflat la Viena abia la 12 noiembrie, destul de târziu, în urma sosirii raportului comitelui din Hunedoara, iar cel al guvernatorului a adus date suplimentare. De altminteri răscoala s-a dezlănțuit într-un moment total nepotrivit, când Imperiul habsburgic se pregătea de un război cu Țările de Jos, iar în caz de război, Franța și Prusia ar fi luat apărarea Olandei.²³

Horea plănuise răscoala pentru primăvară, însă Crișan a declanșat-o mult prea devreme, fără voia sa, în urma incidentului de la Curechiu, ce s-a încheiat în mod tragic cu trei morți, iar direcția marșului spre Alba-Iulia, unde sperau să se înscrie ca grăniceri și să scape de iobăgie, s-a schimbat în partea opusă spre Zarand și astfel a început viitoarea tragedie, pe care ei nu o bănuiau.²⁴

După încheierea armistițiilor, tulburările au scăzut la sate, însă sporadic au mai continuat devastările, incendierea curților nobiliare și a caselor unor funcționari, așa că Brukenthal într-o adresă către Tezaurariat prezenta unele constatări ale sale, cu privire la răscoală: *„Furia acestor oameni nefericiți e contagioasă, ea a molipsit chiar pe oamenii liberi din fundus regius (Cioara, Vințul de Jos, Lancrăm) și s-au făcut potențioasele dispozițiuni pentru sugrumarea răscoalei”*.²⁵

Datorită neintervenției armatei, nobilimea a declanșat insurecția, pe care guvernatorul a aprobat-o în numele apărării, hotărâre respinsă mai târziu de generalul Preiss și condamnată de împărat, întrucât nu putea să înceapă fără încuviințarea sa²⁶. Baronul Preiss s-a opus insurecției de teama transformării ei într-un război național între nobilimea maghiară și iobăgimea românească majoritară.²⁷

În comitate nobilii au trecut la organizarea militară (uniforme, grade, instrucție) și la marșuri, în vederea intimidării și terorizării²⁸. Sub protecția nobilimii înarmate, tribunalele comitatelor au trecut la judecări sumare, în procedură de urgență, încheiate cu execuții, fără a mai aștepta aprobări superioare. După ce Curtea judecătorească a comitatului Hunedoara a condamnat 34 de țărani cu decapitarea, sentință executată, când a aflat Brukenthal a interzis funcționarea acestei instanțe de judecată.²⁹

Samavolnicii asemănătoare au fost și în alte comitate, nu numai în Hunedoara. În timpul răscoalei, Brukenthal a dat dovadă de înțelegere față de mulțimea dezlănțuită, atitudinea sa fiind influențată de atitudinea binevoitoare a împăratului. față de cei asupriți. Luat prin surprindere de izbucnirea răscoalei din Transilvania, împăratul a luat măsuri drastice în primele zile. printr-un bilet de mână din 15 noiembrie, introducea statariul și propunea un premiu de 300 de ducăți (galbeni) pentru prinderea capului răscoalei, pe care îl cunoștea personal.³⁰

Așa că nu întâmplător patenta din 18 noiembrie a guvernului era foarte severă la adresa răsculaților și plină de amenințări și premii pentru prinderea căpeteniilor. *„Cine va prinde pe un astfel de amăgitor și înșelător și-l va da pe mâinile tribunalului mai de aproape, va primi o frumoasă recompensă de 30 de florini ungurești, iar dacă vreo comună va primi în mijlocul său pe un astfel de amăgitor și se va uni cu răsculații, atunci primarul comunei și trei locuitori, dimpreună cu dânsul, fără speranță de grațiere, au să fie trași în țepă”*.³¹

Când împăratul a aflat de cruzimea nobililor și grozăviile săvârșite de ei, bazate numai pe presupuneri, a dat un rescript pe 22 noiembrie, prin care anula statariul și recomanda guvernului să publice o amnistie³². De acum înainte se va schimba conținutul patentelor față de răsculații de rând, fiind socotite periculoase doar căpeteniile. În patenta din 22 noiembrie se preciza refuzul mai multor iobagi de a mai asculta de nobili și de funcționari *„nici ar vrea a mai plini slujbele care sunt hotărâte prin legi și porunci împărătești”*. În continuare sunt îndemnați să se liniștească, să nu urmeze pe *„învrăjbitori”* și să îndeplinească obligațiile, căci în caz contrar vor fi aspru pedepsiți. *„Că numai în liniște și în odihnă după poruncile ce s-au dat mai înainte...adică poruncile crăiescului gubernium...Să nu însoțească supt grea pedeapsă pe aceia ce umblă a dezmanda oamenii... prin lege s-au hotărât și s-au poruncit deplin și fără nici o împotrivire să le îndeplinească, de nu li voia să cază în grea pedeapsă”*.³³

Împăratul transmitea generalului von Preiss un ordin în care îi cerea potolirea răscoalei și anume: trupele să primească tunuri, care fac *„cea mai puternică impresie asupra mulțimii”*, aducerea de întăriri din Ungaria și să nu se apeleze la regimentul I de graniță românesc, iar dacă *„poporul acesta răsculat nu se va putea îndupleca, să se împrăștie și să se deie pe agitatori în mâna autorității, atunci e de lipsă să întrebuințezi și forța, dar nu trebuie continuată mai mult decât până ce trupele țăranilor se împrăștie și se retrag*. În același timp, Iosif al II-lea era conștient că *severitatea subjugă ce e drept poporul, dau nu-l convinge și prin urmare poate să erumpă din nou la cea dintâi ocaziune”*.³⁴

Prin urmare Curtea, în frunte cu împăratul, considera că principalii vinovații erau corifeii, așa că pentru prinderea lor a instituit un premiu de 300 de ducăți (galbeni), iar pe baza acestei hotărâri, Brukenthal îi da curs prin patenta din 23 noiembrie: *„...pe unii turburători ca aceia să-i pedepsească, așa prea cu mare milă au hotărât ca trei sute de galbeni cinste sau cum se zice colac, să i se dea la unul ca acela, care e pre unul sau altul dintre corifei, adică dintre aceia care sânt căpetenii și îndemnitori aceștia răutăți, îl va prinde și prins îl va da înainte”*.³⁵

După expirarea armistițiilor, pregătirile militare s-au reluat de ambele părți, primul îndemn la rezistență s-a datorat lui Crișan, la care a aderat și Horea. După mai multe confruntări de mai mică importanță, soldate cu morți și răniți din ambele tabere, la 7 decembrie s-a dat bătălia decisivă la

Mihăileni, unde răsculații au fost înfrânți cu mari pierderi, de către trupele imperiale, superioare din toate punctele de vedere, tactică, pregătire, armament.³⁶

În această perioadă, atât înainte, cât și după lupta de la Mihăileni, episcopul Ghedeon Nichitici, cu ajutorul preoților, a contribuit la potolirea răsculaților, cu toate că îndemnurile sale la liniște au întâmpinat rețineri. Și mai mult la Brad, când episcopul Nichitici le-a comunicat amnistia, l-au înjurat, numindu-l înșelător și episcop al ungarilor.³⁷

Violențele și mai ales cruzimile ambelor părți l-au marcat profund pe Iosif al II-lea și intenționa să treacă la unele măsuri, pentru a nu se mai repeta o asemenea dramă, iar frământările sale se reflectă în biletul de mână din 13 decembrie: „...*Turburările nedomolite îmi cauzează cea mai mare durere și neplăcere...din știrile care se contrazic, nu se mai poate trage o judecată corectă,...sunt deplin adevărate...cauza să se cerceteze din temelii. Dacă nu se vor scoate la lumină unele asupriri, care demult există în țară, este cu neputință ca să se poată instala o liniște durabilă, chiar întrebuițându-se cea mai mare putere fizică, deși altfel nu ne prea convine, ca oștile noastre să le întrebuițăm în contra propriilor noștri supuși...Eu cunosc pe deplin că față cu ura extremă națională și religioasă, care se arată în toate ocaziile între români și unguri e foarte anevoie a afla un mijloc..., fiindcă domnii fără supuși nu pot fi și supuși fără de regim și suveranitate nu pot exista.. Cu toate acestea restaurarea concordiei și armoniei între domni și supuși, e unicul scop și d-ta trebuie să faci pașii extremi spre a depărta de la administrația publică în părțile revoltate pe toți acei oameni, a căror ură, neîncredere și răzbunare față cu supușii și se par neîmpăcabile... Eu însămi aș merge în Transilvania, pentru că acest eveniment îl consider de o importanță mare, nu atât pentru prezent, cât pentru viitorul întregii monarhii”.* În continuare îi recomandă lui Brukenthal, să pretindă îndeplinirea obligațiilor prevăzute în urbariu, iar sancțiuni să primească numai vinovații (conducătorii, n.n.) pe când ceilalți să fie lăsați în pace. În încheiere îi cerea categoric, guvernatorului să sigure liniștea în Transilvania.³⁸

După cum decurgeau evenimentele, împăratul și-a manifestat nemulțumirea atât față de Brukenthal, cât și față de armată, în frunte cu baronul Preiss, pe care l-a destituit prin pensionare, iar în locul său l-a numit pe generalul Fabris. În vederea studierii cauzelor răscoalei și luarea ultimelor măsuri, Iosif al II-lea l-a desemnat în fruntea Comisiei regale de investigație pe contele Jancovich și astfel a redus rolul guvernatorului în acest conflict.³⁹

Încă înainte de a ajunge în Transilvania, Iosif al II-lea îl atenționa pe contele Jankovich : „*cei care au săvârșit fărădelegi mai mari. să fie reținuți în detenție sigură. Ceilalți, care numai au urmat pe instigatori, să fie puși în libertate cu avertismentul de a se întoarce la casele lor și a se purta liniștiți și pașnici”.* De fapt, amnistia împăratului din 22 noiembrie, guvernul o publica la 30 noiembrie.⁴⁰

De acum înainte, întreaga responsabilitate va reveni contelui Jankovich, iar în timpul misiunii sale, s-au petrecut evenimente importante și anume arestarea corifeilor prin trădare, anchetarea lor, procesul, execuția, însă obiectivul principal rămânea stabilirea cauzelor răscoalei. Cu privire la sentință și execuție, împăratul și-a asumat întreaga răspundere, parcă pentru a-i disculpa pe cei cu funcții înalte, în frunte cu guvernatorul: „*Supușii să vadă că aceasta e hotărâta mea voință și nu numai a guvernului sau a dregătorilor comitatului”.*⁴¹

Deși împăratul a fost de acord cu această pedeapsă cumplită, frângerea trupurilor cu roata, execuție săvârșită la Alba-Iulia, în ziua de 28 februarie 1785, totuși într-o scrisoare confidențială, expediată fratelui său Leopold, duce de Toscana, împreună cu profilurile celor doi conducători, Horea și Cloșca, Iosif al II-lea îi numea *ștregari*, denumire plină de tâlc, ce ne descoperă gândirea sa intimă cu privire la răscoală și a corifeilor ei, însă cruzimile ambelor părți îl îngrozeau.⁴²

Înainte de execuție, Brukenthal a trimis pe pictorul Anton Steinwald să le picteze portretele⁴³, iar din porunca împăratului, guvernatorul i-a trimis copiile celor trei conducători, spre a-i satisface curiozitatea⁴⁴. În momentul de față, originalele sunt expuse în expoziția Muzeului Național de Istorie din București și reprezintă o deosebită valoare documentară, întrucât înfățișează fizionomiile reale ale celor trei martiri, pe când portretele lui Tudor Vladimirescu și Gheorghe Lazăr sunt niște tablouri-robot, întrucât aceste personalități, în realitate au arătat cu totul altfel, fiind pictate mult mai târziu, după mărturii.

Prin aspirațiile sociale și afirmarea conștiinței naționale românești, însă pe o cale violentă, răscoala din 1784 a stârnit un larg ecou și a impresionat opinia publică europeană. Nu întâmplător un asemenea eveniment a fost comentat în circa 60 de ziare, atât în Europa cât și peste ocean, în jurnalele nord-americe.⁴⁵

Datorită răzcoalei și pe baza raportului întocmit de contele Jancovich, prin patenta din 22 august 1785, împăratul a desființat iobăgia în Transilvania. În vara anului 1786, pentru a constata la fața locului situația, împăratul s-a deplasat în Transilvania, în vederea unei documentări cu privire la funcționarea administrației, dominată la toate nivelurile de nobilii maghiari, mai puțin pe pământul crăiesc, însă fără a se încheia cu destituiri.

Ca o consecință a acestei vizite la 7 ianuarie 1787, Iosif al II-lea îi conferea lui Brukenthal ordinul Marea Cruce a Sfântului Stephan, dar îl și pensiona, cu o pensie anuală de numai 4000 de guldeni, de la un salariu de 24.000 de guldeni, la vârsta de 67 de ani, o sancțiune extrem de severă.⁴⁶ Rămas singur, îi murise unica fiică, soția și rudele apropiate, Brukenthal își va dedica timpul liber organizării colecțiilor și bibliotecii în noul palat, construit în stil baroc.⁴⁷

În concluzie, răscoala din 1784 a reprezentat momentul cel mai dramatic al guvernatorului Samuel von Brukenthal. din îndelungata sa carieră pe linie de stat, la cel mai înalt nivel. În timpul răzcoalei, guvernatorul a suportat critici și acuze din mai multe părți, de la nobilime, că nu a trecut mai repede la represalii și a favorizat pe răsculați, de la generalul Preiss, că a permis insurecția nobilimii, de la împărat că nu a colaborat eficient cu armata și nu l-a informat corect, de la iobagi, că n-a înlăturat abuzurile, încât cu greu a putut face față.

În fond, pe Brukenthal l-au salvat de oprobriul posterității, prudența generalului Preiss, moderația împăratului cu privire la reprimare și în cele din urmă contele Jancovich, care i-a preluat o parte din răspunderi din ordinul împăratului (cauzele răzcoalei, anchetarea și execuția corifeilor).

Nemulțumit de cele constatate în ultima sa vizită în Transilvania, Iosif al II-lea l-a pensionat pe Samuel von Brukenthal, spre profunda nemulțumire a baronului, însă decizia împăratului echivala cu o sancțiune, așa cum procedase și cu generalul Preiss.

NOTE

1. Helmut Klima, *Guvernatorii Transilvaniei (1774-1867)*, Sibiu, 1943, p. 6-9.
2. Ioan Lupaș, *Împăratul Iosif al II-lea și răscoala țărănilor din Transilvania*, în: *Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria III, Mem. 13, București, 1935, p. 7.
3. David Prodan, *Problema iobăgiei în Transilvania (1700-1848)*, București, 1989, p. 126-138.
4. Gh. Georgescu – Buzău, Constantin Șerban, *Răscoala de la 1784 din Transilvania sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan*, București, 1974, p. 111-112.
5. Alexandru Neamțu, *Despre călătoriile lui Horea la Viena*, în vol. *Răscoala lui Horea (1784). Studii și interpretări istorice*, Cluj-Napoca, 1984, p. 115, 123.
6. Michael Auner, *Zur Geschichte des rumänischen Bauernaufstanden in Siebenbürgen*, 1784, Hermannstadt, 1935, s. 14-15.
7. Ioan Lupaș, *Răscoala țărănilor din Transilvania la 1784*, Cluj, 1934, p. 66-68; Mihai Cerghedean, *Câteva considerații pe marginea unei liste de împroșcați din vremea lui Horea*, în: *Sargeția*, 1995-1996, p. 506.
8. David Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, București, 1984, p. 270.
9. Nicolae Edroiu, *Adunarea țărănească de la Mesteacăn-Brad (31 octombrie 1784)*, în: *Studii și interpretări istorice. Răscoala lui Horea, 1784*, Cluj-Napoca, 1984, p. 130-131.
10. David Prodan, *Răscoala lui Horea*, în: *Istoria României*, vol. III, București, 1964, p. 758.
11. *Siebenbürger Zeitung*, nr. 94 und 95, November 1784.
12. Nicolae Densușianu, *Revoluțiunea lui Horea în Transilvania și Ungaria (1784-1785)*, București, 1884, p. 241-243.
13. *Ibidem*, p. 244-245.
14. Johann Georg Schaser, *Denkwürdigkeiten aus dem Leben des Freiherrn Samuel von Brukenthal, Gubernators von Siebenbürgen*, Hermannstadt, 1848, s. 66-67.
15. Al. Papiu – Ilarian, *Tezaur de monumente istorice pentru România*, tom. III, București, 1865, p. 312.
16. Georg Adolf Schuller, *Samuel von Brukenthal*, Band II, Munchen, 1969, p. 130-131.
17. Nicolae Densușianu, *op.cit.*, p. 247.
18. David Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, București, 1984, p. 507-512, 515.
19. Mircea Popa, *Ioan Molnar –Piuaru*, Cluj, 1976, p. 49-50.
20. George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pre două sute de ani în urmă*, vol. I, Sibiu, 1889, p. 480, 483.
21. Virgil Șotropa, *Contribuții la istoria revoluției lui Horea*, în: *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, V, 1928-1930, Cluj, 1930, p. 161-163.
22. *Siebenbürger Zeitung*, nr. 97, December 1784.

23. David Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. II, București, 1984, p. 5.
24. Lucian Blaga, *Gândirea românească din Transilvania în secolul al XVIII-lea*, București, 1966, p. 73.
25. George Barițiu, *Scurtă descriere a revoluțiunii lui Horea și Cloșca din 1784*, în: *Transilvania*, nr. 4 din 15 februarie 1872, p. 39.
26. Georg Adolf Schuller, *Samuel von Brukenthal*, Band II, Munchen, 1969, p. 130.
27. Nicolae Densușianu, *op.cit.*, p. 290-291.
28. Horea Lascu, *Documente sibiene despre răscoala lui Horea*, în: *Sargeția*, XVI/1, 1995-1996, p. 385.
29. Carl Göllner, *Samuel von Brukenthal. Sein Leben und Werk in Wort und Bild*, Bukarest, 1977, p. 37.
30. Joh.Georg Schaser, *Denkwürdigkeiten aus dem Leben*, p. 79.
31. Al. Papiu – Ilarian, *Tezaur de monumente*, p. 314; Nicolae Densușianu, *Revoluțiunea*, p. 253.
32. Georg Adolf Schuller, *Samuel von Brukenthal*, s. 134.
33. Arhivele Naționale, Direcția județeană Sibiu, Fondul Brukenthal, Dosar CD 1-51, f. 25.
34. Nicolae Densușianu, *op.cit.*, p. 302, 305.
35. Arhivele Naționale, Direcția județeană Sibiu, Fondul Brukenthal, Dosar CD 1-51, f. 17
36. Ioan Lupaș, *Răscoala țaranilor din Transilvania la 1784*, Cluj, 1934, p. 131-132.
37. Arhivele Naționale, Direcția județeană Sibiu, Fondul Brukenthal, Q 1-4, Dosar 376, f. 448, 450, 452, 454; A. Papiu Ilarian, *Tezaur de monumente*, tom III, p. 321.
38. *Transilvania*, nr. 6 din 15 martie 1872, p. 61-62.
39. David Prodan, *op.cit.*, vol. II, p. 10,12.
40. *Ibidem*, p. 23, 27.
41. Octavian Beu, *L'Empereur Joseph II et la revolte de Horia*, Sibiu, 1944, p. 78-79.
42. Idem, *Răscoala lui Horea în arta epocii*, București, 1933, p. 26.
43. Iulius Bielz, *Galeriestudien*, XII, *Mitteilungen*, Sibiu, 1947, s. 4.
44. Octavian Beu, *op.cit.*, p. 25.
45. Nicolae Edroiu, *Spiritul gazetelor europene și răscoala lui Horea*, în: *Caietele David Prodan*, nr.1, ianuarie- iunie 1994, p. 143.
46. Michael Kroner, *Samuel von Brukenthal*, Nürnberg, 2003, p. 25.
47. Alexandru Avram, *Palatul Brukenthal*, Sibiu, 1996, p. 35.

